
ZSUPANEKNÉ DR. PALÁNYI ILDIKÓ*

A közgazdasági Nobel-díj története, a díjazottak elméleteinek megjelenése az elméleti közgazdaságtan főiskolai oktatásában

The History of the Nobel Prize in Economics, the Presence of the Laureates' Theories in the College Education of theoretical Economics

Alfred Nobel did not mention economists in his will, but the management of the Bank of Sweden made up for the lack of its presence, when in 1968, for the 300th anniversary of the bank, they established the Nobel-prize for economics.

This noted recognition was first awarded in 1969. In my studies I examined for which achievements the Swedish Academy of Sciences awarded this prize in the field of microeconomics, macroeconomics, the theory of general equilibrium, interdisciplinary research and the methods of economic analysis.

Finally it was also analysed how these theories are integrated into the education of theoretical economics at the Budapest Business School and I also refer to the possible expansion of the education of this subject.

A Nobel-díj a tudomány területén a legrangosabb nemzetközi kitüntetés. Az ALFRED Nobel által alapított díjat 1901-től kezdődően minden évben az irodalom, a kémia, a fizika, az orvostudomány kutatása területén illetve az emberiség békéjének biztosítása érdekében kifejtett tevékenységért kapják a legjobbak. ALFRED NOBEL végrendeletében nem gondolt a közgazdaságtan kiválóságaira, de 1968-ban a Svéd Bank Igazgatósága – a bank fennállásának 300. évfordulója alkalmából – megalapította a közgazdasági Nobel-díjat, melyet a többi Nobel-díjjal megegyező mechanizmussal működtetnek. A díj először 1969-ben került kiosztásra. Hivatalos neve: „a Svéd Bank Közgazdasági Tudományos Díja ALFRED NOBEL emlékére” (továbbiakban közgazdasági Nobel-díj). Ezt a díjat jelölés alapján lehet elnyerni. Jelölt csak élő személyiség lehet. A jelöltek állítását a szabályzatban meghatározott körből felkért személyek végzik (évente kb. 100 főre adnak jelölést, közülük választják ki a díjazottat, ill. díjazottakat). A döntést a svéd Királyi Tudományos Akadémia tagjaiból álló testület hozza meg minden év november 15. előtt. Az eljárással kapcsolatos minden dokumentum ötven évre titkosított, nyilvánosságra csak az eredmény kerül. Egy évben, egy területen maximum három személy között szabad megosztani a díjat. A díjakat minden év december 10-én, NOBEL halálának évfordulóján a svéd király adja át fényes ünnepség keretében.

A díj azzal a szándékkal kerül kiosztásra évente, hogy az emberiség javára kiemelkedő tudományos munkát végző kutatókat támogassa annak érdekében, hogy életük végéig nyugodt körülmények között, anyagi gondok nélkül folytathassák kutatásaikat.

Tanulmányomban röviden áttekintem a közgazdasági Nobel-díj történetét, megvizsgálom, hogy a közgazdaságtudomány egyes területei milyen súllyal jelennek meg a díjazottak elismerésében. Néhány mondatban utalok a Nobel-díjjal kitüntetettek kutatási témájára is. Végezetül megvizsgálom, hogy a Bu-

* BGF Pénzügyi és Számviteli Főiskolai Kar, Zalaegerszegi Intézet, főiskolai adjunktus

dapesti Gazdasági Főiskola elméleti közgazdaságtan oktatásában hogyan jelennek meg a díjazottak elméletei.

A közgazdasági Nobel-díjjal kitüntetett kutatók a díj alapítása óta:

- 1969 RAGNAR FRISCH, JAN TINBERGEN
- 1970 PAUL A. SAMUELSON
- 1971 SIMON KUZNETS
- 1972 JOHN R. HICKS, KENNETH J. ARROW
- 1973 WASSILY LEONTIEF
- 1974 GUNNAR MYRDAL, FRIEDRICH AUGUST VON HAYEK
- 1975 LEONID VITALIYEVICH KANTOROVICH, TJALLING C. KOOPMANS
- 1976 MILTON FRIEDMAN
- 1977 BERTIL OHLIN, JAMES E. MEADE
- 1978 HERBERT A. SIMON
- 1979 THEODORE W. SCHULTZ, SIR ARTHUR LEWIS
- 1980 LAWRENCE R. KLEIN
- 1981 JAMES TOBIN
- 1982 GEORGE J. STIGLER
- 1983 GERARD DEBREU
- 1984 RICHARD STONE
- 1985 FRANCO MODIGLIANI
- 1986 JAMES M. BUCHANAN JR.
- 1987 ROBERT M. SOLOW
- 1988 MAURICE ALLAIS
- 1989 TRYGVE HAAVELMO
- 1990 HARRY M. MARKOWITZ, MERTON H. MILLER, WILLIAM F. SHARPE
- 1991 RONALD H. COASE
- 1992 GARY S. BECKER
- 1993 ROBERT W. FOGEL, DOUGLASS C. NORTH
- 1994 JOHN C. HARSANYI, JOHN F. NASH JR., REINHARD SELTEN
- 1995 ROBERT E. LUCAS JR.
- 1996 JAMES A. MIRRLEES, WILLIAM VICKREY
- 1997 ROBERT C. MERTON, MYRON S. SCHOLES
- 1998 AMARTYA SEN
- 1999 ROBERT A. MUNDELL
- 2000 JAMES J. HECKMAN, DANIEL L. MCFADDEN
- 2001 GEORGE A. AKERLOF, A. MICHAEL SPENCE, JOSEPH E. STIGLITZ
- 2002 DANIEL KAHNEMAN, VERNON L. SMITH
- 2003 ROBERT F. ENGLE, CLIVE W. J. GRANGER
- 2004 FINN E. KYDLAND, EDWARD C. PRESCOTT.

Az alábbiakban megvizsgálom, hogy az eddig díjazott kutatók a közgazdaságtudomány mely területein fejtették ki gondolataikat, illetve kiderül, hogy az egyes területeket milyen súllyal részesítették elismerésben.

A következő csoportosítás nem az elméleti közgazdaságtan „hagyományos” (mikroökonómia, makroökonómia, nemzetközi gazdaságtan) osztályozását kö-

veti. Ennek indoka az, hogy némely elmélet besorolása a „hagyományos” csoportosításba pl. interdiszciplináris jellege miatt nehezen tehető meg.

A közgazdasági Nobel-díjjal kitüntetett tudósok elméletei az alábbi csoportokba sorolhatók annak alapján, hogy milyen kutatási területeken születtek:

- mikroökonómia;
- makroökonómia;
- általános egyensúlyelmélet;
- interdiszciplináris kutatás;
- gazdasági elemzések új módszerei.

Az egyes elméletek, kutatási területek rövid ismertetése következik.

1. Mikroökonómia

- 1982 GEORGE STIGLER: a díjat az ipari struktúrák, a piac szerepének, az állami szabályozás okainak és hatásainak vizsgálatáért kapta az amerikai tudós. Elemezte, hogy valójában hogyan hajtják végre a gazdaság szabályozását politikusok és állami alkalmazottak által. STIGLER kiemelte az analitikus egyszerűsítés és a gyakorlati alkalmazás fontosságát.
- 1990 HARRY MARKOWITZ, MERTON MILLER, WILLIAM SHARPE: az amerikai tudósok pénzügyi elméletek kidolgozásában végzett úttörő munkájukért kaptak elismerést. Amíg MARKOWITZ megalkotta az egyéni vagyontartók portfólió-menedzsmentjének mikroelméletét, addig MILLER és SHARPE a pénzügyi piacok egyensúlyának elemzését fejlesztették ki. SHARPE a pénzügyi eszközök árára vonatkozó általános elméletet alkotott, míg MILLER a vállalati pénzügyek területén tett fontos megállapításokat, pl. leírta azokat a tényezőket, melyek meghatározzák a részvények árfolyamát és a vállalatok tőkeköltését.
- 1996 JAMES MIRRELES, WILLIAM VICKREY: a két kanadai kutató olyan helyzetek elemzésében ért el korszakalkotó eredményeket, amelyekben a döntéshozóknak különböző, részleges ismeretek birtokában kell megfelelő döntést hozniuk. Az olyan „aszimmetrikus” információs helyzeteket vizsgálták meg, mint pl. egy termék aukciós értékesítésekor a többletinformációval rendelkező szereplő gyakran kihasználja többlettudását az ellenfelek kárára.
- 1997 ROBERT MERTON, MYRON SCHOLLES: a két amerikai tudós a származékos termékek és más értékpapír-opciók értékelemzésére alkalmas formulákat fejlesztett ki. (Később az általuk készített opciók ármeghatározására vonatkozó kockázatszámítási formula a gyakorlatban nem állta meg a helyét).

2. Makroökonómia

- 1976 MILTON FRIEDMAN: a gazdaság különböző szektorainak és az egész nemzetgazdaság elemzéséért kapta az amerikai tudós a díjat. FRIEDMAN a chicagói iskola vezéralakja, az ún. monetáris ellenforradalom legismert-

- tebb képviselője, aki elsősorban a pénz-és árelmélet illetve a fogyasztás-elmélet területén alkotott maradandót. Véleménye szerint pénzügypolitikával, a forgalomban lévő pénz mennyiségének ellenőrzésével szabályozható az árszínvonal és a makrojövedelem nominális nagysága.
- 1977 JAMES MEADE, BERTEIL OHLIN: díjazásukkal a nemzetgazdaság speciális szektora, a külföldi szektor elemzésére vonatkozó munkájukat ismerték el. OHLIN svéd kutató a nemzetközi és a régiók közti kereskedelem elméletének kifejlesztéséért kapta a díjat, melyben az okokat és a következményeket is vizsgálta. Ezt a modellt HECKSCHER-OHLIN modellként jegyzi a közgazdaságtudomány. JAMES MEADE angol tudós a kereskedelempolitikát elemezte különböző piaci „torzulások” esetén. MEADE a nyitott gazdaság makroökonómiai elméletének területén úttörő munkát végzett.
- 1979 ARTHUR LEWIS, THEODORE SCHULTZ: mindketten a fejlődő országok gazdasági problémáit boncolgatták. LEWIS angol tudós a gazdasági elmaradottság leküzdésének jelentőségével foglalkozott. Az agrárnépesség alulfoglalkoztatottságának leküzdéséhez a szakképzettség növelését javasolta. SCHULTZ amerikai kutató a fejlődő országok mezőgazdasági és ipari termelésének arányait, ezek módosítási lehetőségeit elemezte. Az emberi tőke szerepének közgazdasági kutatásában alkotott maradandót.
- 1980 LAURENCE R. KLEIN: az amerikai tudós, az ökonometria egyik megteremtőjeként jelentősen hozzájárult a makroökonómiai kutatásokhoz. Olyan gazdasági modellek megalkotásáért és alkalmazásáért kapott Nobel-díjat, melyek jól alkalmazhatók a gazdasági változások és a gazdaságpolitika elemzésében. Statisztikai modellszimuláció segítségével elemezte a gazdaságpolitikai döntések hatásait. Ökonometriai modelljeit a gyakorlatban – elsősorban az USA-ban – a rövid távú konjunktúra vizsgálatokban alkalmazták.
- 1981 JAMES TOBIN: az amerikai neokeynesista kutató kimutatta a pénzügyi piacok hatásait a fogyasztói döntésekre, a foglalkoztatásra, a termelésre és az árakra vonatkozóan. Az általa vizsgált pénzügyi és reálszféra közti kölcsönhatás a nemzetgazdasági makroökonómiai modellek integrált részévé vált.
- 1985 FRANCO MODIGLIANI: az olasz születésű amerikai tudós kifejlesztette a makroökonómiai modellek két fontos „építőkövét”, nevezetesen a magánfogyasztás és a pénzügyi szektor szubmodelljét. Megvizsgálta, hogy a demográfiában és a gazdasági növekedésben bekövetkező változások hogyan hatnak a háztartások megtakarításaira. A lakossági megtakarítások vizsgálatában (ún. életciklus-elmélet) és a pénzpiacok elemzésében elért eredményeiért kapott Nobel-díjat.
- 1987 ROBERT SOLOW: az amerikai kutató kidolgozta a hosszú távú makrogazdasági növekedés elméletét. Megalkotott egy olyan makrogazdasági modellt, amely alkalmas a gazdasági növekedés háttérét képező tényezők feltérképezésére és mennyiségi meghatározására. Ezzel a modellel kimutatható, hogy az egyes termelési tényezők milyen mértékben befolyásolják a gazdasági növekedést. Leírta, hogy a tőkefelhalmozás folyamata termelékenység

- növekedést okoz. Elméletének fontos eleme az, hogy a tőke és a munka ára határozza meg a termelés tőkeintenzitását, azaz a tőke-munka arányt.
- 1995 ROBERT LUCAS: az amerikai tudós az ésszerű várakozásokra alapozott gazdaságpolitikák makrogazdasági elemzéséért kapta ezt a rangos elismerést. A racionális gazdasági várakozásokra vonatkozó feltevések fejlesztésében és alkalmazásában ért el eredményeket. Átalakította a makroökonómiai elemzést és ezáltal elősegítette a gazdaságpolitika alaposabb megértését. Megállapította, hogy az állam beavatkozása a gazdaságba mindig „nemkívánatos” következményekkel jár, de a másik véglet, a „szabad a gazda” elv sem igazán jó.
- 1999 ROBERT MUNDELL: a kanadai kutató a különböző árfolyamrendszerekben működő monetáris és fiskális politikák valamint az optimális valutaövezetek elemzéséért nyerte el a Nobel-díjat. Kutatásának eredményeit felhasználták az európai közös valuta, az euró megalapozásához. Bevezette a külföldi kereskedelmi és tőkemozgásokat a hicks-i IS-LM makroökonómiai modellbe.
- 2004 FINN E. KYDLAND, EDWARD C. PRESCOTT: KYDLAND norvég és PRESCOTT amerikai tudóst azért jelölték erre a rangos kitüntetésre, mert kimutatták az üzleti ingadozások mögött meghúzódó erőket illetve vizsgálták a gazdaságpolitika összefüggéseit. A labilis üzleti és pénzügyi viszonyok stabilizálására az időben konzisztens gazdaságpolitikát ajánlották. Szerintük az a legjobb gazdaságpolitika, amely képes befolyásolni a háztartások és a vállalatok leendő gazdaságpolitika iránti várakozásait. Az üzleti ciklusok okaként a keresletingadozások szerepét csökkentették és fontosnak tartották a kínálati tényezők (pl. a termelési tényezők árváltozásának) bekapcsolását az elemzésekbe. A hosszú távú növekedési trendek fő mozgatójának a technikai fejlődést tartják, míg a korábban a ciklusok okaiként feltüntetett tényezők (beruházások, kereslet, infláció stb.) a tartós trendet kísérő, rövid távú irányzatok mozgatóiként jelennek meg elméletükben.

3. Általános egyensúlyelmélet

- 1970 PAUL SAMUELSON: az amerikai neoklasszikus közgazdász munkássága jelentősen hozzájárult a közgazdaságtudományi elemzések szintjének növeléséhez. SAMUELSON újraírta a közgazdasági elmélet jelentős részét: a mikrogazdasági elméletet, a statikus és a dinamikus, a részleges és általános egyensúlyelméletet és a jóléti közgazdaságtan elméletét. A matematikai módszerek közgazdasági felhasználását, a lineáris programozás gyakorlati alkalmazását is vizsgálta elemzéseiben. Megállapította, hogy a költségvetési és a monetáris politika együtt lehet hatékony a termelés és a foglalkoztatás szabályozásában. Az infláció okát a költségvetési és a monetáris politika expanziós jellegében látta.
- 1972 KENNETH ARROW, JOHN HICKS: ARROW amerikai tudós megvilágította a társadalmi jóléti feladatok nehézségeit. Megfogalmazta, hogy „demokra-

tikus szavazással nem juthatunk olyan társadalmi jóléti függvényhez, amely a társadalom minden tagjának egyéni preferenciáját visszatükrözné”.¹ Ezt nevezik „lehetetlenségi tételnek”. HICKS angol kutató megfogalmazta több piacra vonatkozóan a stabilitás feltételeit. Egy olyan modellt alkotott, amely alkalmas arra, hogy különböző paraméterek változásainak következményeit jobban megismerjük, mint a korábbi általános egyensúlyi modellekben. Híres aggregált általános egyensúlyi modellje az áru-, munka-, hitel- és pénzpiacra vonatkozik, ez az IS-LM modell.

- 1983 GERALD DEBROU: a francia születésű amerikai tudós az általános egyensúlyelmélet szigorú újrafogalmazásáért kapta az elismerést. Nemcsak statikus egyensúlyi elemzéshez lehet használni elméletét, hanem a termékek térbeli elosztásának elemzéséhez, az időpontok közti vizsgálatokhoz, továbbá a bizonytalanság melletti döntések kutatásához is.
- 1988 MAURICE ALLIS: a francia tudós munkája nagyban segítette SAMUELSON és DEBROU munkáját. A gazdaság egyensúlyhoz vezető útját egy olyan folyamatként írta le, amelyben a verseny eltávolít minden „fölösleget”. Annak a háború utáni francia közgazdasági iskolának az alapjait tette le, amely a nagy állami monopóliumok hatékony erőforrás-felhasználásának feltételeit elemezte. ALLAIS még a gazdasági növekedés modern elméletének egyes részeit is előre jelezte.

4. Interdiszciplináris kutatás

- 1971 SIMON KUZNETS: az amerikai közgazdász és gazdaságstatisztikus a közgazdaságtan és a történelem határvonalán végzett gyakorlati kutatásokat. A gazdasági növekedés bemutatásának gyakorlati megalapozásáért kapta a díjat. Elsősorban a nemzeti jövedelem számításának és a gazdaságtörténeti vizsgálatoknak a statisztikai megalapozásával foglalkozott. Az egyes országok gazdasági szerkezetének fejlődésével ill. nemzeti jövedelmük összehasonlításával foglalkozott.
- 1974 FRIEDRICH VON HAYEK, GUNNAR MYRDAL: a két tudós a gazdaság, a politika, a közgazdaságtan és a többi társadalomtudomány kapcsolatával foglalkozott. HAYEK osztrák kutató az árrendszer tájékoztató és ösztönző tartalmát hangsúlyozta. MYRDAL svéd tudós az állam erőteljes gazdasági tevékenységének a híve mind nemzetgazdaságon belül, mind nemzetközi viszonylatban. A gazdasági elmaradottság, a szegénység felszámolása céljából a jövedelmek, a technikai ismeretek és a kvalifikált szakemberek tervszerű nemzetközi elosztása mellett szállt síkra.
- 1978 HERBERT SIMON: az amerikai tudós a Nobel-díjat azért kapta, mert rájött, hogy nem úgy működik a gazdaság, hogy a legkisebb ráfordítással a legnagyobb hasznot célozza meg. Ahhoz, hogy optimális döntést lehessen hozni minden szükséges információnak rendelkezésre kell állnia. Az új információk beszerzésének időszükséglete van, ezért a lehetőségek közül

¹ Kopányi Mihály: Mikroökonómia (Műszaki Kiadó-Aula Bp. 496. old.)

- a gazdasági szereplők gyakran kiválasztják az elsőt, ami kielégítő haszonnal jár.
- 1986 JAMES BUCHANAN: az amerikai tudós a gazdasági és a politikai döntéshozatal elméletével kapcsolatosan a szerződéses és alkotmányos alapok kifejlesztéséért kapta az elismerést. Feltárta a politikai szféra és a gazdaságpolitika összefonódását és rámutatott az állami túlköltekezés hatásaira, törvényszerűségeire. Foglalkozott a PARETO¹-optimalitás érvényességével, az extern hatásokkal és társadalmi döntések elméleti kérdéseivel.
- 1991 RONALD COASE: brit származású amerikai tudós a modern vállalatelmélet egyik nagy hatású megújítója, aki a gazdaság struktúrájának elemzéséért, a gazdasági jellegű jogok és tranzakciós költségek jelentőségének kimutatásáért kapta ezt a rangos kitüntetést. Megvizsgálta, hogy egy árut érdemesebb-e a piacról megvásárolni vagy inkább hatékonyabb egy vállalaton belül előállítani. Elméletének kulcseleme, hogy a piaci cserének költségei² vannak, ez dönti el, hogy az előbbi alternatívák közül melyiket kell választani..
- 1992 GARY BECKER: az amerikai kutatót a mikrogazdasági elméletek emberi kapcsolatokra és együttműködésre való kiterjesztéséért díjazták. BECKER a közgazdaságtan és a szociológia határán dolgozott. Nemcsak elemezte a családok gazdasági viselkedését (munkakínálat, fogyasztás, háztartási megtakarítás területén), hanem olyan magatartásokat is bevont vizsgálataiba, amelyeket korábban a közgazdászok nem elemeztek pl. a nevelés, házasságkötés, gyermekszületés, válás .
- 1993 ROBER FOGEL, DOUGLASS NORTH: a két amerikai tudóst a gazdaságtörténeti kutatások módszerének megújításáért ismerték el, melyet a statisztikai módszerek és a történeti teóriák összekapcsolása alapján végeztek el. A gazdaságtörténeti kutatásokba hoztak újat azáltal, hogy kvantitatív módszereket alkalmaztak a gazdasági és intézményi változások elemzéséhez.
- 1998 AMARTAYA SEN: az indiai tudóst a jóléti gazdaságpolitikák elemzéséért, az éhezést és a szegénységet okozó gazdasági mechanizmusok vizsgálatában végzett kutatásaiért díjazták. Továbbfejlesztette KENNETH ARROW tételét. Megállapította, hogy az emberek valós cselekvési lehetőségeinek a lehető legegyszerűbbeknek kell lenniük, még akkor is, ha nem létezik olyan elosztási rendszer, amely mindenkit egyformán kielégít. Az elosztás, a jólét mérése, a kollektív döntés formái álltak érdeklődésének középpontjában.
- 2001 GEORGE A. AKERLOF, A. MICHAEL SPENCE, JOSEPH E. STIGLITZ: a három amerikai tudóst a modern információs közgazdaságtan alapjainak megteremtéséért ismerték el. Elméletet dolgoztak ki arra, hogy mi történik a piacon, ha a szereplők informáltsága nem egyforma. Olyan szociológiai, szociálpszichológiai kategóriákat emeltek át a közgazdaságtanba, mint pl. az identitás, az ideáltípus, a referenciacsoport.
- 2002 VERNON SMITH, DANIEL KAHNEMAN: SMITH amerikai és KAHNEMAN izraeli születésű amerikai kutató a közgazdaságtan lélektani és kísérleti kutatá-

¹ Vilfredo Pareto (1848–1923) olasz szociológus, mérnök, közgazdász.

² Ez az ún. tranzakciós költség.

si eredményeinek a vizsgálatáért, annak döntéshozatalban játszott szerepének elemzéséért kapta a Nobel-díjat. SMITH tevékenységével a kísérleti közgazdaságtan alapjait gazdagította. KAHNEMAN a lélektan eszközeivel a helyzetmegítélés és döntéshozatal folyamatát vizsgálta bizonytalansági szituációkban.

5. A gazdasági elemzés új módszerei

- 1969 RAGNAR FRISCH, JAN TINBERGEN: FRISH norvég közgazdász, gazdaságmatematikus. Kutatásaiban elsődlegesen a matematika és a statisztika közgazdasági alkalmazásával, matematikai modellezéssel és makroszintű tervezéssel foglalkozott. Az ökonometria elméletének kidolgozója, maga az elnevezés is tőle származik. TINBERGEN holland tudós az újratermelési ciklusokat vizsgálta és a gazdasági növekedést elemezte ökonometriai modellek segítségével.
- 1973 WASSILY LEONTIEF: az orosz származású amerikai közgazdász az input-output módszer kidolgozója. Az ágazati kapcsolatok mérlegének létrehozásával a hosszú távú növekedést vizsgálta. Az input-output elemzésből levezette a LEONTIEF-féle termelési függvényt. Ismertek a külkereskedelem kutatásában elért eredményei is, pl. a LEONTIEF-féle paradoxon, amelyben megfogalmazta, hogy az egyoldalú fizetési tevékenység során a cserearányok változtatása az adós helyzetét teszi előnyösebbé.
- 1975 LEONID KANTOROVICH, TJALLING KOOPMANS: KANTOROVICH orosz közgazdász-matematikus a matematikai módszerek közgazdasági alkalmazásában folytatott kutatásaiért kapott Nobel-díjat. A lineáris programozás egyik kidolgozója. KOOPMANS holland polgári közgazdász a matematikai módszerek közgazdasági alkalmazásával, a lineáris programozás, valamint az ökonometria elméleti problémáival és gyakorlati alkalmazásával foglalkozott. Nevéhez fűződik az „aktivitáselmélet” kidolgozása.
- 1984 RICHARD STONE: az angol tudós a nemzeti számlakeret rendszer (SNA¹) kidolgozója. Napjainkban nehezen képzelhető el makroökonómiai gyakorlati elemzés az SNA rendszer nélkül. Az SNA fontosságát bizonyítja, hogy enélkül nem kaphatnánk empirikus nyilvántartást a gazdasági tranzakciókról átfogó aggregált mutatók formájában. Az általa kidolgozott rendszer társítja a makrogazdasági könyvelési elveket és az aggregált makroökonómiai modelleket.
- 1989 TRYGVE HAAVELMO: a norvég tudós a valószínűség-számítás ökonometriai elméletéért kapta az elismerést. Rámutatott, hogy a matematikai statisztika módszertanát hogyan lehet alkalmazni a komplex gazdasági viszonyok következményeinek vázolására. Fontos eleme munkásságának az állam költségvetési politikájával kapcsolatban megfogalmazott tétele², amely szerint az egyensúlyban lévő költségvetés a makrojövedelmet a

¹ System of National Accounts.

² E tételt Haavelmo-tételként jegyzi a közgazdaságtudomány.

- kormányzati kiadások nagyságával emeli meg, így az egyensúlyi költségvetés is előnyös a makrogazdaság számára.
- 1994 JOHN HARSANYI, JOHN NASH, REINHARD SELTEN: a magyar származású HARSÁNYI JÁNOS az amerikai NASH-sel és német SELTENNEL együtt a nem-kooperatív játékok elméletében az egyensúly analízis terén végzett úttörő munkásságukért kapott Nobel-díjat. Kimutatták, hogy hiányos információk birtokában hogyan lehet sikeresen elemezni társadalmi játékokat. Megalapozták az információ gazdaságtanát, amely olyan stratégiai helyzeteket vesz figyelembe, ahol az egyes résztvevők nem vagy csak részlegesen ismerik egymás szándékait.
- 2000 JAMES HECKMAN, DANIEL MCFADDEN: a két amerikai tudós a háztartási és az egyéni költségvetések tanulmányozására alkalmas statisztikai módszerek kidolgozásáért részesült Nobel-díjban. Az általuk kifejlesztett módszer lehetővé teszi olyan tényezők bevonását a gazdasági szereplők magatartásának vizsgálatába, mint pl. hogy valaki meddig akar dolgozni vagy hogyan befolyásolják a gazdasági ösztönzők az egyének foglalkoztatását, lakóhely-változtatását. Elemezték a munkaerőpiac közgazdasági összefüggéseit, vizsgálták a jövedelemelosztás alternatív modelljeit illetve különböző szociális programok hatásait.
- 2003 ROBERT ENGLE, CLIVE GRANGER: ENGLE amerikai és GRANGER angol tudós a gazdasági idősorok vizsgálatának új statisztikai módszereire részesült a díjban. ENGLE makrogazdasági változókat elemzett, azok időbeli ingadozásait vizsgálta. Kimutatta, hogy a volatilitás¹ önmaga dinamikájától is függ. GRANGER felismerte, hogy a hagyományos statisztikai módszerek hibás eredményre vezetnek azoknál a folyamatoknál, ahol egy véletlenszerű trend érvényesül. Ha létezik egy, a véletlenszerű folyamatokat összekötő törvényszerűség, akkor a folyamatok bizonyos kombinációja statisztikailag kezelhetővé válik. Ez a módszer a kointegráció.

A közgazdasági Nobel-díjjal kitüntetettek csoportosítása kutatási területük szerint

A táblázatban vastag betűvel szerepelnek a Budapesti Gazdasági Főiskolán az elméleti közgazdaságtan tantárgy oktatásában megjelenő kutatók. Róluk részletesen a tanulmány végén található elemzés.

¹ Változékonyság, kockázatosság.

Gazdasági elemzések új módszerei	1969 Frish, Tinbergen 1973 Leontief 1975 Kantorovics, Koopmans 1984 Stone 1989 Haavelmo 1994 Harsanyi, Nash, Selten 2000 Heckman, McFadden 2003 Engle, Granger
Mikroökonómia	1982 Stigler 1990 Markowitz, Miller, Sharpe 1996 Mirrlees, Vickrey 1997 Merton, Scholes
Makroökonómia	1976 Friedman 1977 Meade, Ohlin 1979 Schultz, Lewis 1980 Klein 1981 Tobin 1985 Modigliani 1987 Solow 1995 Lucas 1999 Mundell 2004 Kydland, Prescott
Általános egyensúlyelmélet	1970 Samuelson 1972 Arrow, Hicks 1983 Debreu 1988 Allais
Interdiszciplináris kutatás	1971 Kuznets 1974 Hayek, Myrdal 1978 Simon 1986 Buchanan 1991 Coase 1992 Becker 1993 Fogel, North 1998 Sen 2001 Akerlof, Spence, Stiglitz 2002 Smith, Kahneman

A közgazdasági Nobel-díj történetének, a díjazottak elméleteinek ismertetése után röviden rámutatnék azokra a főbb jellegzetességekre és tendenciákra, melyeket a díjazások tükröznek.

A táblázatból kitűnik, hogy a legtöbb Nobel-díjjal elismert tudós az interdiszciplináris kutatás (15 fő) és a makroökonómia (13 fő) területén tevékenykedett, mindkét terület képviselői 10-10 évben kaptak Nobel-díjat. A gazdasági elem-

zések új módszereinek kidolgozói 8 évben (14 fő) részesültek az elismerésben. Kevesebb díjazás kapcsolódott a mikroökonómiai elemzésekhez (4 évben 8 fő) és az általános egyensúlyelmélethez (4 évben 5 fő).

A legtöbb megosztott Nobel-díjat a gazdasági elemzések új módszereinek kidolgozói kapták (5 alkalommal). Az interdiszciplináris kutatás díjazottjai négy-szer, a mikroökonómia kutatói háromszor kaptak megosztva díjat. Arányait tekintve az általános egyensúlyelmélet képviselői között a legtöbb az egyéni díjazott (a 4 évből háromban egyéni díjazás történt).

A közgazdasági kutatásokat tekintve a vizsgált 36 évben a jutalmazott 55 tudós közül a legtöbb díjat amerikai kutató (34 fő) kapta. 6 díjat angol tudós nyert el, míg 3-3- díjat ítéltek norvég és kanadai kutatóknak. 2-2 díjat holland, illetve svéd kutató kapott, míg 1-1 díj osztrák, orosz, francia, indiai és német tudós birtokában van.¹ Az adatokból kitűnik az Egyesült Államok domináns szerepe a közgazdasági kutatásokban a vizsgált időszakban.

A díjazottak között egyetlen nő sincs.

Ha megnézzük a díjazott elméletek tartalmát, akkor megállapítható, hogy a gazdasági analízisen belül a hangsúlyt inkább a deduktív, mintsem az induktív módszerek jelentik. A díjak tükrözik továbbá azt is, hogy a matematikai képlethasználat szerepe felerősödött. Itt lehet megemlíteni SAMUELSON, HICKS, ARROW, KOOPMANS, KANTOROVICH, DEBROU nevét.

A másik jellegzetes trend a XX. század második felében, hogy a mennyiségi módszerek – beleértve a szisztematikus statisztikai tesztelést vagy becslést – egyre fontosabbá váltak. Itt gondolhatunk FRISCH, TINBERGEN, LEONTIEF, KLEIN, STONE, HAAVELMO, HECKMAN, MCFADDEN munkásságára. A hatalmas mennyiségű adatok elemzése az analitikus technikák fejlődését igényelte. Ma már nem lehet ezeket az adatokat az ökonometria, az input-output analízis, a programozás és a nagy kapacitású számítógépek nélkül elemezni.

Az „új utak” keresése a gazdasági rendszerben szintén elismerésre került a díjazásokban. Így a gazdasági információk, a humán tőke fontossága vagy említhető a játékelmélet és a gazdasági szervezetek szerepe is.

Az első 10 évben valódi, tiszta közgazdasági eredményeket díjaztak. 1979-től több kutató gazdaságpszichológiai munkásságáért kapott elismerést. GARAI LÁSZLÓVAL 2003-ban készült interjúban² olvasható: *„Az 1979 óta díjazott személyek kicsivel több, mint 40%-a vagy gazdaságpszichológiai munkásságáért kapta a Nobel-díjat vagy más klasszikus gazdasági munkáért, de a díj birtokában már folytatott gazdaságpolitikai kutatásokat és ezen a területen maradandót alkotott.”*

¹ A Nobel-díjasok nemzetiség szerinti besorolását sok vita kíséri a tudósok vándorlásából adódóan. Így „a Nobel-díjasok »nemzetiség« szerinti megosztása (és számbavétele) szinte megoldhatatlan akadályokba ütközik” – írja Pető Gábor Pál a Magyar Tudomány 2002/3. számában. A fenti vizsgálatnál a tudósok állampolgársága – a díj átvételének idején – alapján történt a besorolás.

² Kelemen Zoltán Gergely: A diploma és a használt autó: beszélgetés Garai Lászlóval Identitásgazdaságtan című könyvéről. Forrás URL: <http://www.staff.u-szeged.hu/~garai/SzEgy.htm>

A közgazdasági Nobel-díjjal kapcsolatban megállapítható, hogy a díjat odaítélő testület megpróbált széleskörű kitekintést képviselni a határozatok meghozatalánál. A díjak a gazdasági kutatás sokoldalú természetét tükrözik. (Természetesen nagyon sok olyan közgazdasági gondolkodó gazdagította e tudományt, aki jogosan megérdemelte volna a Nobel-díjat, pl. KORNAI JÁNOS, LORD KALDOR stb., ez nem vitatható.)

Jogosnak tűnik a kérdés: vajon milyen preferenciák alapján döntenek a jelöltek között? Mivel a díjazással kapcsolatos dokumentumok 50 évre titkosítva vannak (a közgazdasági Nobel-díjat pedig csak 36 éve adják át), ezért „csak a meghozott döntésekből tudunk visszakövetkeztetni bizonyos értékelési preferenciákra”¹. Valamiféle preferenciát jelezhet pl. a gazdaságpszichológia erősödő szerepe a kitüntetésekénél. A közgazdasági Nobel-díj története során a díjat odaítélő bizottság tagjai felismerték azokat a kutatási területeket és módszereket, amelyek lehet, hogy pillanatnyilag nincsenek az érdeklődés középpontjában, de azért fontosak a tudomány számára.

Feltehető a kérdés, hogy a díjat odaítélő testület nézetei befolyásolják-e a gazdasági kutatások jövőbeni irányát vagy sem. Bizonyára, hisz egy-egy tudományterület elismerése pl. a fiatalabb kutatókat ösztönözheti, sarkallhatja még intenzívebb tudományos munkára.

A díjak jelzik azt is, hogy sok egymástól különböző módja van a haladásnak ebben a tudományban, pl. deduktív elméletalkotás, verbális és matematikai technikák alkalmazása, új koncepciók és módszerek alkotása az analízis területén, szigorú empirikus tesztelés a létező hipotézisek tekintetében vagy akár a különböző hipotézisek kevésbé formalizált ütköztetése a tapasztalati tényekkel.

A Nobel-díjas elméletek megjelenése a Budapesti Gazdasági Főiskola elméleti közgazdaságtan oktatásában

A Budapesti Gazdasági Főiskola (BGF) oktatójaként a továbbiakban áttekintem, hogy a Nobel-díjas tudósok elméletei miként jelennek meg az elméleti közgazdaságtan főiskolai oktatásában. A közgazdasági Nobel-díjas tudósokat kutatási területük alapján csoportosító korábbi táblázatban vastag betűvel szedve megtalálhatóak azon Nobel-díjas kutatók, akiknek elméleteivel hallgatóink a BGF elméleti közgazdaságtan oktatásának keretében találkoznak (akár részletesen, akár említés szintjén)².

Az elméleti közgazdaságtan három részterületét (mikroökonómia, makroökonómia, nemzetközi gazdaságtan) 1-1 félévig tanulják hallgatóink. Mikro- és makroökonómiát hetente 2 óra előadás + 2 óra gyakorlat, míg nemzetközi gazdaságtant 2 óra gyakorlat formájában oktatunk.

A mikroökonómia tantárgy oktatása során azt az ARROW és DEBROU által kidolgozott általános egyensúlyi modellt ismertetjük meg a hallgatókkal, amelyet

¹ Palló Gábor: Nobel preferenciák (Magyar Tudomány, 2001/12.)

² A BGF tananyaga: Bevezetés a Közgazdaságtanba I., II. (Fsz. 459, ill. Fsz:485), melyet a BGF oktatói készítettek.

PARETO és EDGEWORTH vonalát követve alkottak meg. A COASE nevével jelzett tétellel az externáliák (külsődleges hatások) kezelésének problematikájánál foglalkozunk. A LEONTIEF-típusú termelési függvényt is bemutatjuk a vállalat elemzésénél.

A makroökonómia tantárgy kapcsán tanítjuk FRIEDMAN monetarista elméletét, KUZNETS relatív jövedelemhipotézisét, illetve konjunktúra-elméletét. Részletesen tanítjuk HAAVELMO elemzését a költségvetési politika tárgyalásánál. Megemlítjük a neokeynesista TOBIN, MODIGLIANI, az új klasszikus makroökonómiánál LUCAS nevét is, bár elméleteik részletes tárgyalása nem képezi a tananyag részét. A „neoklasszikus szintézis” képviselői közül SOLOW elméletével a neoklasszikus növekedési modelleknél foglalkozunk részletesen. SOLOW SAMUELSONNAL együtt alkotta meg a módosított Phillips-görbét, melyet az infláció és a munkanélküliség kapcsolatának elemzésére használunk. Fontos része makroökonómia oktatásunknak a HICKS nevéhez kapcsolódó IS-LM görbék rendszere, amelyben az áru- és pénzpiac egyensúlyát (egyensúlytalanságait) lehet elemezni.

A nemzetközi gazdaságtan tantárgy oktatásában hallgatóink megismerkednek OHLIN elméletével (a HECKSCHER-OHLIN modellel vagy más néven a tényezőarányok elméletével), SAMUELSON munkásságának eredményeivel a specifikus tényezők modelljének¹ tárgyalása kapcsán. Elemezzük a jövedelemátcsoportosítással összefüggő STOLPER-SAMUELSON tételt is.

Összefoglalva úgy gondolom, hogy a BGF hallgatói a közgazdasági Nobel-díjjal eddig kitüntetett 55 tudós közül tizennégy kutatási eredményeivel találkoznak az elméleti közgazdaságtan egyes részeinek tanulmányozása kapcsán. A kör természetesen bővíthető lenne, de a lényegesebb – a tantárgy oktatásához feltétlen szükséges elméletek – ismertetésre kerülnek.

A táblázat tanulmányozása kapcsán szembetűnő lehet, hogy a mikroökonómia sorban feltüntetett Nobel-díjasok elméletei közül egyet sem tanítunk. Ehhez az a kiegészítés kívánkozik, hogy a főiskolán az általános egyensúlyelméletet a mikroökonómia tantárgy keretében oktatjuk, így ARROW, DEBREU tudományos eredményeivel itt foglalkozunk.

Hiányosságnak érzem azonban, hogy az egyetlen magyar származású közgazdasági Nobel-díjas kutató, HARSÁNYI JÁNOS játékelméletével sem a közgazdaságtan, sem a matematika oktatása révén nem kerülnek kapcsolatba hallgatóink a főiskolán.

A tananyag kibővítésére ajánlanám az „újabb elméletek” megismerését, hiszen érdeklődésre számíthatunk napjaink közgazdasági ismereteinek tárgyalása kapcsán így a kísérleti közgazdaságtan egyes elméleteinél (pl. VERNON SMITH, KAHNEMAN), illetve a legfrissebb Nobel-díjasok üzleti ciklus-elemzésénél (KYDLAND, PESCOTT).

Végszó

¹ E modellt nevezik Samuelson-Jones modelljének.

A közgazdasági Nobel-díj megalapítása beváltotta a célokat, hisz – a többi Nobel-díjhoz hasonlóan – jutalmazza a nagy tudományos teljesítményeket és támogatja a kutatást azért, hogy anyagi biztonságot, gazdasági függetlenséget nyújt a díjazottaknak ahhoz, hogy csak a kutatással foglalkozzanak a jövőben.

Mára a Nobel-díj a tudományos teljesítmény elsőszámú szimbólumává vált.

DAVID OTTOSON, a Nobel Bizottság korábbi elnöke szavaival zárom e tanulmányt: „A Nobel-díj olyan intézménnyé vált a világban, amelynek egyedülállóan nagy szerepe van a kiemelkedő tudományos eredmények elismerésében, s ezáltal a »jó tudomány« kijelölésében.”¹

Irodalomjegyzék

- ANDORKA RUDOLF: 1992 közgazdasági Nobel-díjasa: Gary S. Becker (Élet és Tudomány 1992. 49. szám 1539. old.)
- BÖDŐK ZSIGMOND: Nobel-díjas magyarok NAP Kiadó, Dunaszerdahely, 2003.
- DARVAS ZSOLT: Az idősoelemzés megújítói (Élet és Tudomány 2004. 02. 20. 234-237. old.)
- DAVID OTTOSON: A Nobel-díj és hatása a tudomány fejlődésére (Magyar Tudomány 2001/12.)
- ESŐ PÉTER: A játékelmélet nem játék (Élet és Tudomány, 1994. 52. szám 1935-1938. old.)
- FENYVESI CSILLA: Emlékezés Harsányi Jánosra (1921-2000), a játékelmélet közgazdasági Nobel-díjasára (Magyar Filozófiai Szemle, 2000. 1-3. szám 229-233. old.)
- FOGARAS ISTVÁN: A portfólió-menedzsment kidolgozásáért 1990. évi közgazdasági Nobel-díj (Pénzügyi Szemle 1991. 2. szám 132. old.)
- HORVÁTH SÁNDOR: Értékek és választások a közgazdasági gondolkodásban (Replika 31-32. szám)
- KELEMEN ZOLTÁN GERGELY: A diploma és a használt autó: Beszélgetés Garai Lászlóval Identitásgazdaságtan című könyvéről. <http://www.staff.u-szeged.hu/~garai/SzEgy.htm>
- KOPÁTSY SÁNDOR: Adó a jövőnek (Magyar Hírlap 2001. 09. 24. 7. old.)
- Közgazdasági Nobel-díjasok és teóriáik (Világgazdaság 2003. 10. 10. 4. old.)
- Közgazdasági Nobel-díj 1994 (Fizikai Szemle 1994. 12. szám 485. o.)
- LANGMÁR FERENC: Nobel-díj a fő áramlaton kívülről (Világgazdaság, 1998. 10. 20. 12. old)
- LOVÁSZI LÁSZLÓ: Joseph Stiglitz: az örök renitens (Bank&Tőzsde 2001. 50. szám 16. old)
- MAKARA KLÁRA: Lucas evangéliuma (HVG, 1995. 42. szám 97. old)
- MANDEL, MICHAEL J.: Az információ hatalma (Figyelő 2001. 42. szám 17. old.)

¹ David Ottoson: A Nobel díj és hatása a tudomány fejlődésére (Magyar Tudomány 2001/12.)

- MÁTYÁS ANTAL: Robert M. Solow hozzájárulása a közgazdaságtudomány fejlődéséhez (Közgazdasági Szemle 1988. 4. szám 401-408. old.)
- MIHALIK ISTVÁN: G. S. BECKER az 1992-es év közgazdasági Nobel-emlékdíjasa (Közgazdasági Szemle 1993. 1. szám 92-98. old.)
- MIHALIK ISTVÁN: Játékelméletért Nobel-díj (Gazdaság és társadalom, 1995. 6. szám 160-168. old.)
- NÉMETH FERENC: Egyéni érdek, közösségi döntés (Élet és tudomány 1999. 50. szám 1586-1587. old.)
- PALLÓ GÁBOR: Nobel preferenciák (Magyar Tudomány 2001/12.)
- PETE PÉTER: Bevezetés a monetáris makroökonómiába. Orasis Kiadó, Budapest, 1995.
- PETŐ GÁBOR PÁL: Utóhang, Néhány észrevétel a Nobel-díj cikkösszeállításról (Magyar Tudomány 2002/3.)
- ROMHÁNYI JÓZSEFNÉ, MAJOR ÁGNES: Az ideai közgazdasági Nobel-díjas: Robert E. Lucas (Bankszemle 1996. 8-9. 89-90. old.)
- SCHWEITZER ANDRÁS: Kis számok törvénye (HVG, 2000. 42. szám 109. old.)
- SIMAI MIHÁLY: A nyomor és a Nobel-díj (Népszabadság 1998. 12. 14. 12. old.)
- SIMON ANDRÁS: Euroszkepszis (Figyelő 2004. 6.szám 18-19. old.)
- SIMON ANDRÁS: Az idősorok urai (Figyelő 2003. 42. szám. 18-19. old.)
- SZATMÁRI ALEXANDRA: Árveréselmélet (1997. 51-52. szám 1640-1641. old.)
- SZIGETI ENDRE: A közgazdaságtan rövid története Bp. 1996.
- TRUETT, L. J. – TRUETT, D. B.: Macroeconomics, Toronto, 1987.
- <http://nobeldijasok.lap.hu>
- <http://nobelprize.org/economics/>
- www.almaz.com/nobel/economics/economics.html
- www.nobel.se/economics/articles/lindbeck/index.html
- www.origo.hu/uzletinegyed/index.html
- www.sulinet.hu/eletestudomany/archiv/